

ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ 1912-1913

Η πορεία προς τη νίκη

Εκπαιδευτικό πρόγραμμα

ΕΘΝΙΚΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ

ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ 1912-1913

Η πορεία προς τη νίκη

Εκπαιδευτικό πρόγραμμα

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο
2013

Σχεδιασμός- κείμενα- επιμέλεια: Ρεγγίνα Κατσιμάρδου
Σελιδοποίηση - επεξεργασία εικόνων: Μάρκος Κουτσουλάφτης
Εκτύπωση: Βιβλιοσυνεργατική Α.Ε.

©Ι.Ε.Ε.Ε.- Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

ΕΘΝΙΚΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ

Σταδίου 13, 105 61 Αθήνα

τηλ.: 210 3237617, 210 3237315, 210 3222266, fax: 210 3213786

www.nhmuseum.gr, e-mail: info@nhmuseum.gr

ISBN 978-960-6812-25-5

Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα **Βαλκανικοί Πόλεμοι 1912 - 1913. Η πορεία προς τη νίκη** σχεδιάστηκε στα πλαίσια της ομώνυμης έκθεσης του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου, για την επέτειο των 100 ετών από τους Βαλκανικούς Πολέμους, η οποία εγκαινιάστηκε τον Φεβρουάριο 2013. Απευθύνεται σε μαθητές της ΣΤ΄ Δημοτικού και Γ΄ Γυμνασίου που επισκέπτονται την έκθεση.

Η ολοκλήρωση του εκπαιδευτικού προγράμματος έγινε με την αρωγή των επιμελητριών της έκθεσης κ.κ. Μαρίας Παπαναστασίου, Δήμητρας Κουκίου και Βένιας Βογιατζή τις οποίες ευχαριστώ θερμά. Ιδιαίτερες ευχαριστίες εκφράζονται στον κ. Ιωάννη Μαζαράκη-Αινιάνα, Γενικό Γραμματέα της Ι.Ε.Ε.Ε. και στην κ. Ευθυμία Παπασπύρου, Διευθύντρια του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου που με εμπιστεύθηκαν για την υλοποίηση του εκπαιδευτικού προγράμματος.

Ρεγγίνα Κατσιμάρδου.

Ο ΧΑΡΤΗΣ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΩΝ ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΟΝ Α΄ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟ ΠΟΛΕΜΟ

Έλα να θυμηθούμε πώς
ήταν τα Βαλκάνια το
1912.

Βαλκανική Συμμαχία

Αντιστοίχισε τα πρόσωπα με τις χρονολογίες ανεξαρτησίας των κρατών τους:

Πέτρος, Βασιλιάς της Σερβίας

Αφετηρία του αυτόνομου κράτους θεωρείται η Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου και κατόπιν η Συνθήκη του Βερολίνου (1878). Η πλήρης ανεξαρτησία της χώρας διακηρύχθηκε το 1908 με αφορμή την επανάσταση των Νεοτούρκων στην Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Γεώργιος Α΄, Βασιλιάς της Ελλάδας

Σερβόφωνη ηγεμονία. Αποκτά κρατική οντότητα με τη Συνθήκη του Βερολίνου (1878).

Φερδινάνδος, Βασιλιάς της Βουλγαρίας

Οι κάτοικοι της περιοχής από τις αρχές του 19ου αι. εξεγέρθηκαν δυο φορές κερδίζοντας την αυτονομία τους. Η πλήρης ανεξαρτησία της κατοχυρώθηκε με την ίδρυση Βασιλείου το 1882.

Νικόλαος, Βασιλιάς του Μαυροβουνίου

Αναγνωρίζεται ως αυτόνομο κράτος το 1828. Αποκτά πλήρη ανεξαρτησία το 1832.

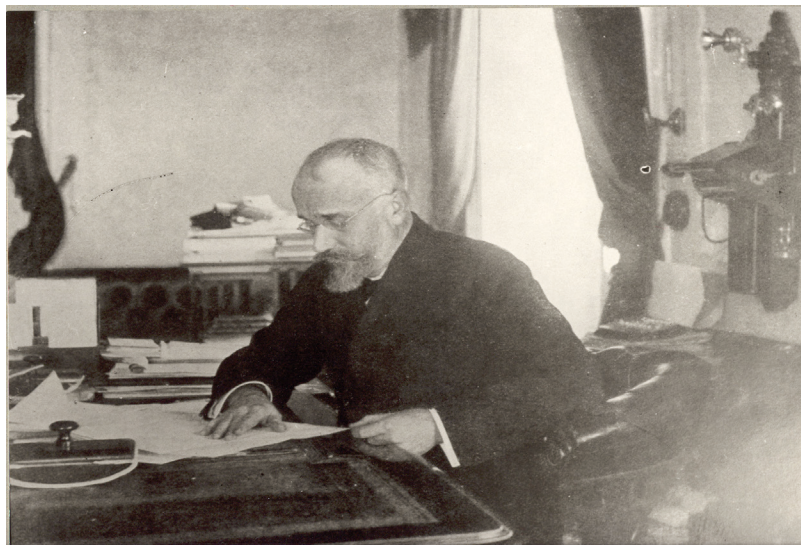
Από τις αρχές του 1912 τα βαλκανικά κράτη συγκροτούν συμμαχίες με στόχο την εκδίωξη των Οθωμανών από τα ευρωπαϊκά εδάφη. Παρά το γεγονός ότι η Ελλάδα και η Βουλγαρία διεκδικούν και οι δύο την περιοχή της Μακεδονίας αποφεύγουν κάθε συζήτηση γύρω από την ενδεχόμενη μελλοντική διανομή των εδαφών. Στις **30 Σεπτεμβρίου 1912**, η Ελλάδα, η Σερβία και η Βουλγαρία ζητούν από την Πύλη πολιτικές και διοικητικές μεταρρυθμίσεις στις περιοχές που ζουν χριστιανικοί πληθυσμοί. Η απόρριψη αυτού του αιτήματος από τον Σουλτάνο αποτελεί την αφορμή για την έναρξη του Α΄ Βαλκανικού Πολέμου. Το Μαυροβούνιο είχε ήδη, από τις 25 του ίδιου μήνα, κηρύξει το πόλεμο κατά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Παρατήρησε τα επιστολικά δελτάρια της εποχής και περιέγραψε τι βλέπεις.

Έχω λοιπόν να τονίσω, Κύριοι, ότι δεν εξηρτάτο από εμέ να εκλέξω τους συμμάχους μου δια τον αγώνα κατά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Τους συμμάχους τους παρέσχον τα πράγματα.... Η Βουλγαρία και η Σερβία, ηνωμένοι δια συνθήκης θετικής επιθέσεως κατά της Τουρκίας απεφάσισαν να δράσωσι πολεμικώς κατ' αυτής... Η ουδετερότης θα μας έφευρεν εις εν των δύο αποτελεσμάτων, είτε νίκην των συμμάχων κατά της Τουρκίας είτε νίκην της Τουρκίας κατά των συμμάχων... Και ερωτώ, ποία θα ήτο η θέση της Ελλάδος ... ;

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος

Ποια κράτη υπέγραψαν αρχικά συμφωνία κατά της οθωμανικής αυτοκρατορίας και γιατί ο Βενιζέλος επέμεινε στη συμμετοχή της Ελλάδας στη συμμαχία αυτή;

Έναρξη Ελληνοτουρκικού Πολέμου

Ο Βασιλιάς Γεώργιος Α΄

Ο Βασιλιάς Γεώργιος Α΄ στις **5 Οκτωβρίου 1912** απευθύνει διάγγελμα προς τον ελληνικό λαό. Σε αυτό αναφέρεται στις ιερές υποχρεώσεις προς την πατρίδα και τονίζει ότι μετά την αποτυχία της ειρηνευτικής προσπάθειας έχει έρθει η ώρα να τεθεί τέρμα στη δυστυχία των υποδούλων αδελφών. Η Ελλάδα σύμφωνα με τον βασιλιά αναλαμβάνει έναν ιερό αγώνα για την υπεράσπιση του δικαίου και της ελευθερίας των καταδυναστευόμενων λαών της Ανατολής.

Ποιοι είναι οι στόχοι του πολέμου σύμφωνα με τον Γεώργιο τον Α΄;

Η Ελλάδα κηρύσσει τον πόλεμο στην Οθωμανική Αυτοκρατορία στις **5 Οκτωβρίου 1912**. Ο ελληνικός στρατός χωρίστηκε σε δύο στρατιές, της Θεσσαλίας, με αρχιστράτηγο τον διάδοχο Κωνσταντίνο και της Ηπείρου υπό τον αντιστράτηγο Κωνσταντίνο Σαπουντζάκη. Συγκροτήθηκαν επίσης εθελοντικά σώματα τόσο από την Ελλάδα όσο και από τις υπόδουλες περιοχές όπως για παράδειγμα τα σώματα των Προσκόπων, των Γαριβαλδινών και των Κρητών.

Επιστράτευση

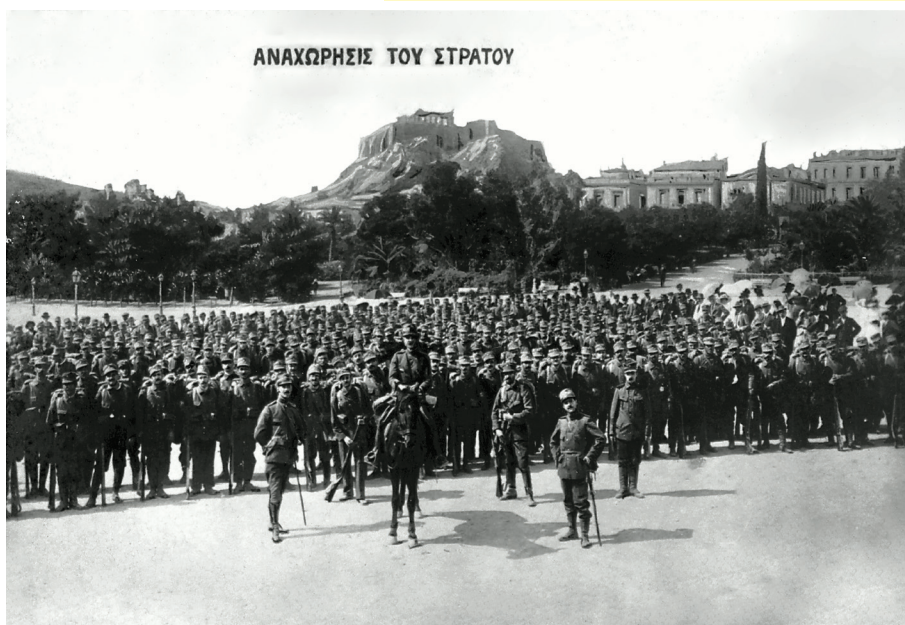

Αναχώρηση στρατευμάτων από τον Πειραιά.

Η επιστράτευση εκηρύχθη από του μεσονυκτίου της 17 προς 18 Σεπτεμβρίου (Τρίτη). Εφύγαμεν την 26ην, 3.30 της πρωίας από τον Πειραιά.

Εις τον Πειραιά πάλιν μέσα εις το πλήθος που εκράτουν οι χωροφύλακες μακράν της αποβάθρας, είχεν έλθει και ο καϋμένος ο πατέρας και μου έστειλε με ένα λοχίαν ένα μάλλινο εσώβρακον.

Τετάρτη 26. Αποχαιρετισμός εις το σπίτι. Εις Ζάππειον παρετάχθημεν και εφωτογραφήθημεν. Επιβίβάσθημεν την Λαρισσαϊκήν την 3 μ.μ. και υπό τας επιφημοίας υπό του πλήθους το οποίον έτρεχε να προφθάση το βραδέως βαίνον τρένον. Ύπνος εντός του βαγονιού ο εις επί του άλλου. Την 8ην πρωινήν άφισιν εις Λάρισσαν.

Οι στρατιώτες στο Ζάππειο πριν την αναχώρηση για το μέτωπο .

- Πώς πιστεύετε ότι αισθάνονταν οι στρατιώτες;
- Ποια συναισθήματα σας δημιουργούν οι φωτογραφίες και οι περιγραφές;

Η αναχώρηση των στρατιωτών από το σιδηροδρομικό σταθμό για το μέτωπο.

Εθελοντικά Σώματα

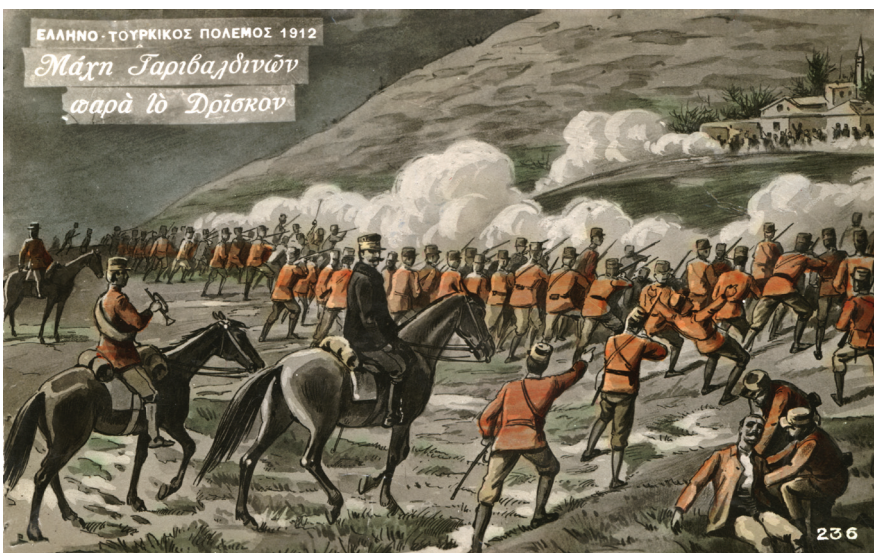
Η πολεμική προετοιμασία δεν άφησε ασυγκίνητους τους Έλληνες εκτός συνόρων. Αμέσως μόλις έγινε γνωστή η κήρυξη του πολέμου Έλληνες από την Αμερική, την Αίγυπτο, την Κύπρο, την Κρήτη, τη Σμύρνη και αλλού συγκρότησαν εθελοντικά σώματα για να συμμετάσχουν στον πόλεμο κατά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Οι Κύπριοι εθελοντές υπολογίζονται σε 2.000 περίπου. Μεταξύ αυτών και ο Δήμαρχος Λεμεσού Χριστόδουλος Σώζος που έχασε τη ζωή του στο μέτωπο της Ηπείρου το Δεκέμβριο του 1912.

Μεγάλη ήταν και η συμμετοχή των Κρητών με πολυάριθμα εθελοντικά σώματα από χιλιάδες εθελοντές.

Στην Αμερική παράλληλα με τους έφεδρους αξιωματικούς που έφευγαν για να καταταγούν στον τακτικό στρατό συγκροτήθηκε και ο Ιερός Λόχος εθελοντών Νέας Υόρκης.

Επίσης, φοιτητές του Πανεπιστημίου Αθηνών ανταποκρινόμενοι στο κλίμα της εποχής συγκρότησαν και αυτοί εθελοντικό σώμα για να συμμετάσχουν στα πεδία των μαχών.

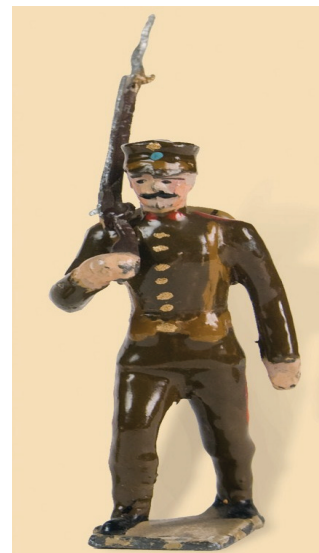
Εθελοντές ήταν και οι Έλληνες Γαριβαλδινοί ή Ερυθροχίτωνες. Το σώμα αυτό συγκροτήθηκε από τον Αλέξανδρο Ρώμα κατά τα πρότυπα του αντίστοιχου ιταλικού, που πήρε το όνομά του από τον ιδρυτή του ιταλό πατριώτη Τζουζέππε Γαριβάλδη.

Μέτωπο Μακεδονίας

Στρατιά Θεσσαλίας

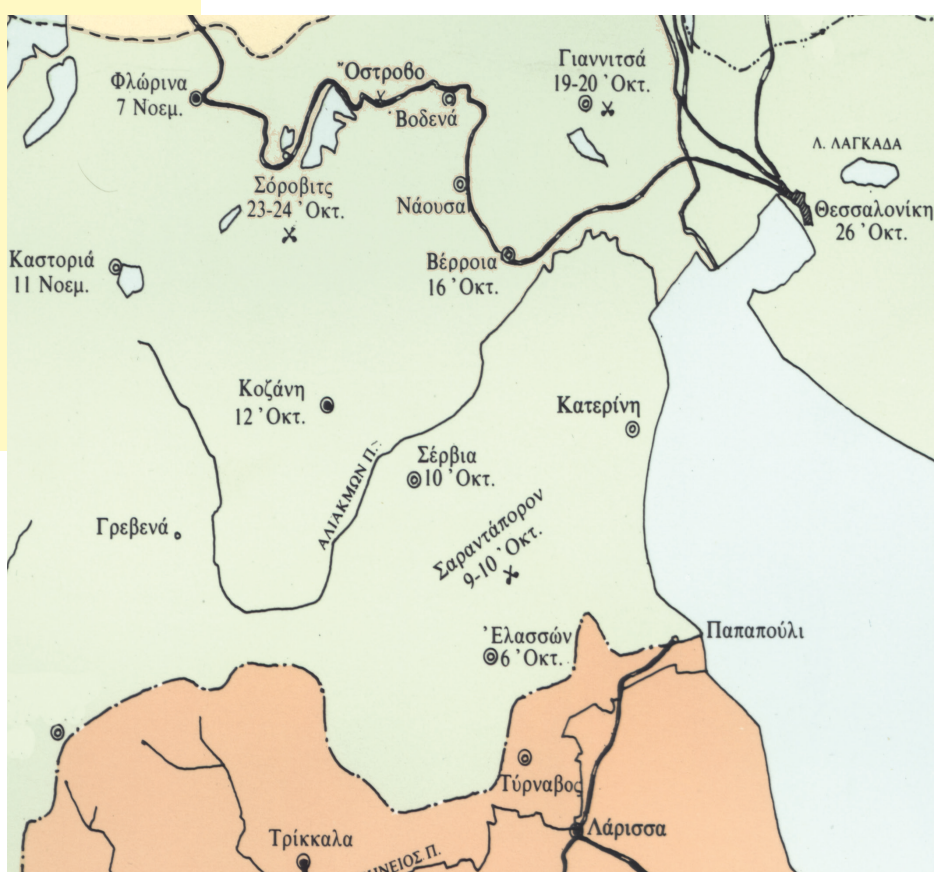
Τις πρώτες πρωινές ώρες της 5ης Οκτωβρίου ο Ελληνικός στρατός έχει ήδη αναπτυχθεί κατά μήκος της γραμμής των συνόρων με κατεύθυνση προς Βορρά. Ο στρατός προελαύνει καταλαμβάνοντας την Ελασσόνα στις 6-7 Οκτωβρίου, το Σαραντάπορο στις 9-10 Οκτωβρίου, την Κοζάνη στις 12 Οκτωβρίου. Η Βέροια και η Κατερίνη απελευθερώθηκαν στις 16 Οκτωβρίου 1912.

Σηκωθήκαμε στα λυκοχαράματα. Συνταχθήκαμε έτοιμοι να ξεκινήσουμε με κάποιαν αόριστη συγκίνηση και προθυμία. Με μάτια παράξενα κοιτάζαμε το φράχτη, που μας εχώριζε από την Τουρκία... Στρατός από παντού προχωρά προς τα σύνορα. Από κάθε ζάρωμα της γης ξεφυτρώνουν φάλαγγες. Η γη της παλιάς Ελλάδας ξαναγεννάει πολεμιστές. Σε λίγο πέρασαν πηγαίνοντας προς την Ελασσόνα, καβαλάρηδες και τραγουδούσανε κλέφτικα. Ύστερα πέρασαν το 3ο και το 7ο Σύνταγμα· φιλιόνταν οι αξιωματικοί των διαφόρων συνταγμάτων. Εμείς κοιτάζαμε που περνούσαν και ανταλλάσαμε ευχές με τους στρατιώτες.

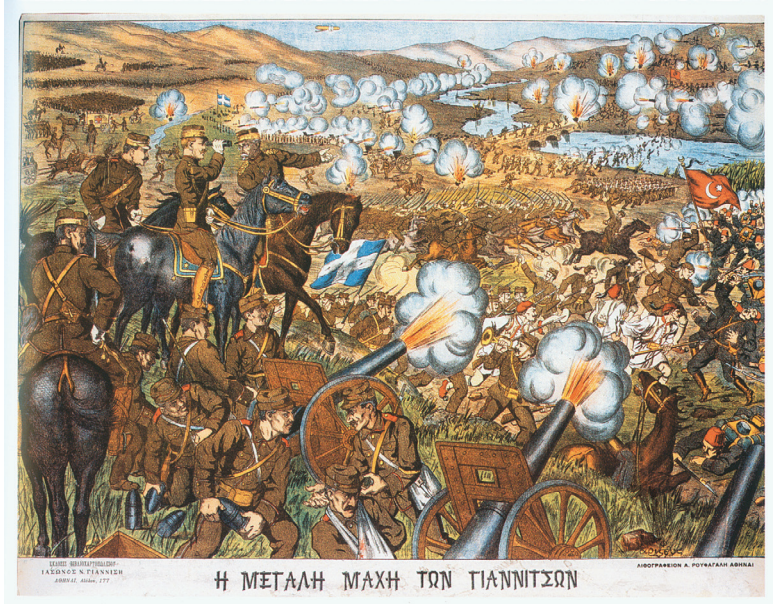

Ένωσε με το μολύβι σου τις πόλεις που απελευθέρωσε ο Ελληνικός Στρατός στη Μακεδονία και παρακολούθησε την πορεία του.

Η Μάχη των Γιαννιτσών

Τα Γιαννιτσά ήταν το τελευταίο προπύργιο πριν τη Θεσσαλονίκη. Εκεί είχαν υποχωρήσει οι τουρκικές δυνάμεις μετά τη μάχη του Σαρανταπόρου.

Η νίκη του Ελληνικού Στρατού στα Γιαννιτσά, στις 19 και 20 Οκτωβρίου του 1912 υπήρξε αποφασιστικής σημασίας γεγονός για την έκβαση του Ελληνοτουρκικού Πολέμου αφού άνοιγε διάπλατα το δρόμο για την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης. Επιπλέον ήταν και θρησκευτικό πλήγμα για τους Τούρκους αφού τα Γιαννιτσά θεωρούνταν η ιερή πόλη των μουσουλμάνων λόγω του υπάρχοντος τάφου του Οθωμανού στρατηγού και κατακτητή των Βαλκανίων Γαζή Αχμέτ Εβρέν.

Γιατί η μάχη αυτή είναι τόσο σημαντική για τους Έλληνες;

Τα Γιαννιτσά διαιρούνται εις τρία διαφορετικά χωρία, το τουρκικόν (όπερ και κυριότερον), τα ελληνικόν και το βουλγαρικόν. Οι χριστιανοί υφίσταντο μαρτύρια από τους Τούρκους των Γιαννιτσών οίτινες θεωρούνται οι φανατικότεροι και θηριωδέστεροι όλης της Ευρωπαϊκής Τουρκίας. Τα Γιαννιτσά θεωρούνται ως η μικρή Μέκκα της Ευρωπαϊκής Τουρκίας. Έχει πληθώραν τζαμιών εις ορισμένας δ' εποχάς του έτους γίνεται γενικόν προσκύνημα.

Να εκφράσετε τον θαυμασμό μου και την άκραν ευγνωμοσύνην μου προς τον υπό την εξαίρετον διοίκησίν σου Στρατόν, όστις δια της ανδρείας του, των θυσιών του και αυταπαρνήσεώς του ετίμησε τα Ελληνικά όπλα.

Η μεγάλη μάχη της χθες απέδειξε και πάλιν την αξίαν του και την Στρατιωτικήν αρετήν των τε Αξιωματικών και οπλιτών.

Γεώργιος Α΄

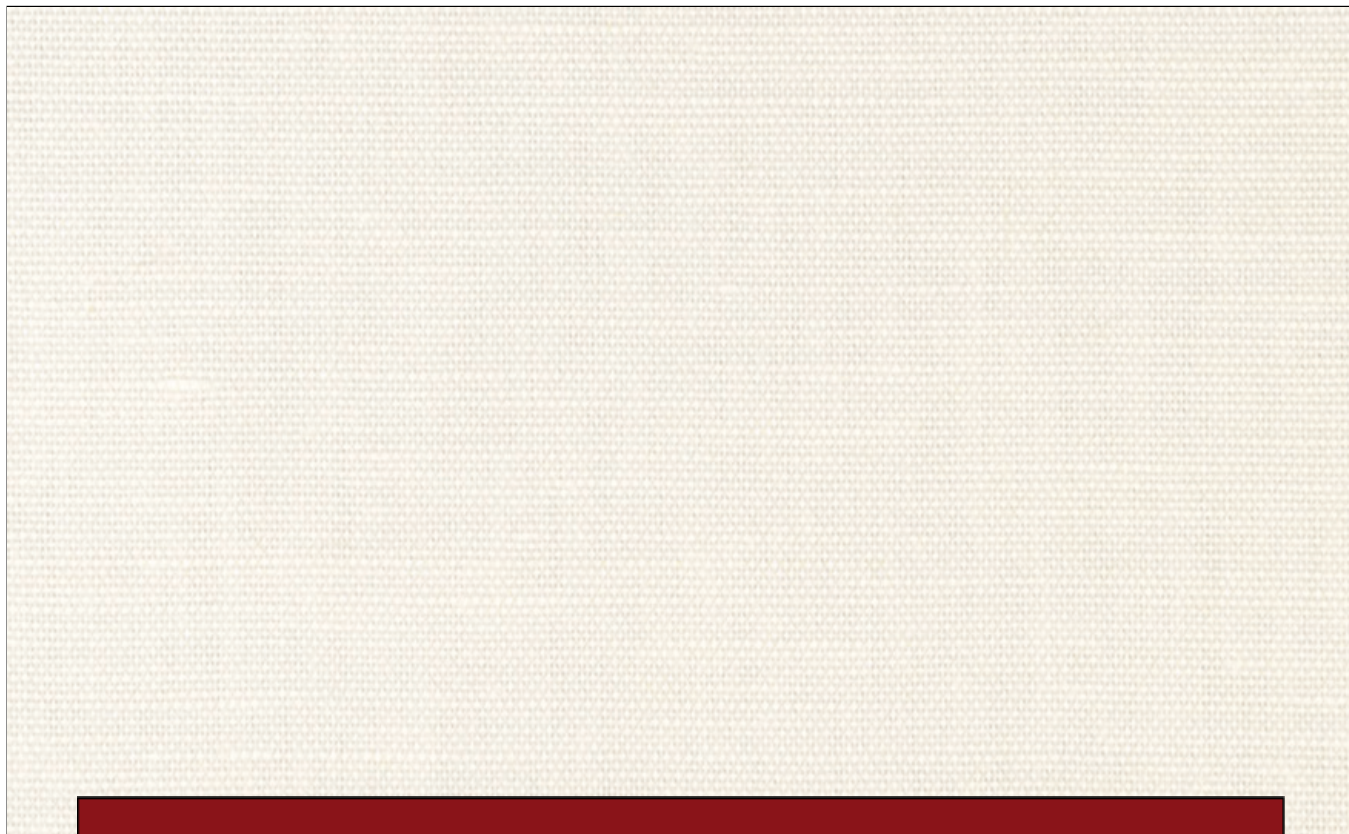
Εντυπώσεις από το μέτωπο

Η Θάλεια Φλωρά - Καραβία

Η Θάλεια Φλωρά- Καραβία ήταν μία καταξιωμένη ζωγράφος εγκατεστημένη στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου. Με το ξέσπασμα του Πολέμου έσπευσε αμέσως στο μέτωπο με σκοπό την αποστολή ανταποκρίσεων για την αλεξανδρινή Εφημερίδα της ομογένειας που εξέδιδε ο σύζυγός της.

Πραγματοποίησε ένα τετράμηνο ταξίδι στις πόλεις και τα χωριά της Δυτικής Μακεδονίας και της Ηπείρου που είχαν απελευθερωθεί.

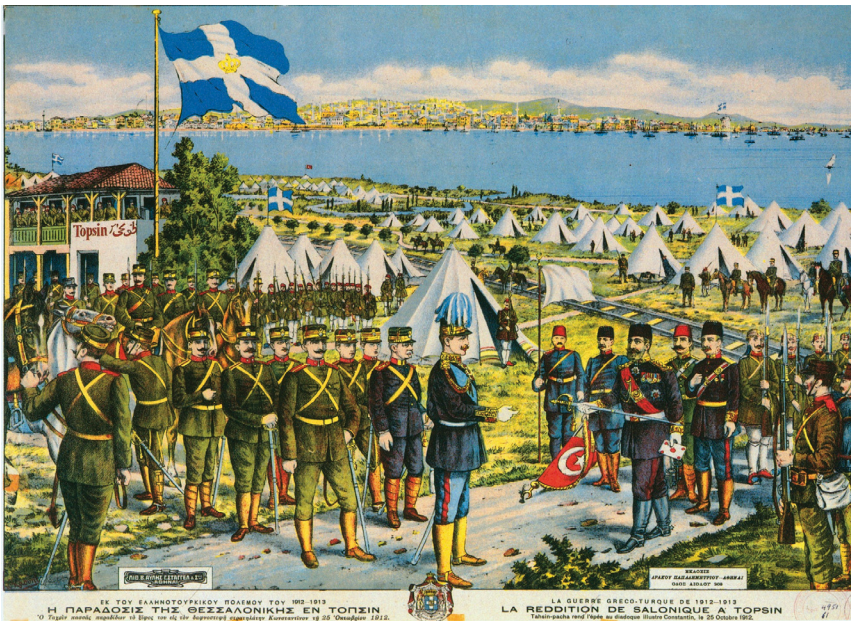

Χρησιμοποίησε και εσύ τον δικό σου καμβά και αποτύπωσε ζωγραφικά τις εντυπώσεις σου.

Η απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης

Αμέσως μετά την κατάληψη της Κοζάνης τέθηκε το δίλημμα αν ο στρατός θα έπρεπε να κινηθεί προς το Μοναστήρι ή τη Θεσσαλονίκη. Αρχικά, φαίνεται ότι πρόθεση της Στρατιάς ήταν να κινηθεί προς Βορρά, ύστερα όμως από σειρά τηλεγραφημάτων μεταξύ Βενιζέλου και Κωνσταντίνου αποφασίστηκε η πορεία προς Θεσσαλονίκη, καθώς υπήρχαν πληροφορίες ότι ο Βουλγαρικός Στρατός κινούνταν προς κατάληψή της.

Η παράδοση της Θεσσαλονίκης

Η είσοδος του βασιλιά Γεωργίου στη Θεσσαλονίκη.
29 Οκτωβρίου 1912

Μετά την κύκλωση της Θεσσαλονίκης από τα ελληνικά στρατεύματα, ο τούρκος διοικητής Χασάν Ταχσίν πασάς αναγκάστηκε να υπογράψει στις **27 Οκτωβρίου 1912** την παράδοση της πόλης στον ελληνικό στρατό. Από την πλευρά των Βουλγάρων είχε σταλεί έφιππος αξιωματικός στον Ταχσίν πασά και ζητούσε την παράδοση της πόλης. Εκείνος απάντησε: «Μια Θεσσαλονίκη είχα και την παρέδωσα στον Ελληνικό Στρατό και εγώ ο ίδιος είμαι αιχμάλωτος πολέμου».

Μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης ο ελληνικός στρατός κινήθηκε προς τη Δυτική Μακεδονία καταλαμβάνοντας διαδοχικά την Έδεσσα στις 30 Οκτωβρίου, τη Φλώρινα στις 7 Νοεμβρίου και την Καστοριά στις 11 του ίδιου μήνα. Στην συνέχεια οι ελληνικές δυνάμεις ανακλήθηκαν για να ενισχύσουν τον αγώνα στην Ήπειρο.

Γιατί η Θεσσαλονίκη ήταν σημαντική για Έλληνες και Βουλγάρους;

Ναυτικός Αγώνας

Ο ελληνικός πολεμικός στόλος, αν και υστερούσε αριθμητικά σε σχέση με τον αντίπαλο τουρκικό, διέθετε μακρά ναυτική παράδοση, γεγονός που τον καθιστούσε αξιόμαχο. Αποτελούνταν κυρίως από θωρηκτά, αντιτορπιλικά, τορπιλοβόλα, κανονιοφόρους και ατμομυοδρόμους. Η ναυαρχίδα του ήταν το θωρηκτό **Γεώργιος Αβέρωφ**, το πιο σύγχρονο πλοίο των Βαλκανικών Πολέμων. Στις αρχές του πολέμου, στον ελληνικό στόλο προστέθηκε και το υποβρύχιο **Δελφίν**, το πρώτο που χρησιμοποιήθηκε σε πολεμικές επιχειρήσεις.

Η βύθιση του **Φετχί Μπουλέντ** στο λιμάνι της Θεσσαλονίκης

Από τις πρώτες μέρες του πολέμου οι έλληνες πλοίαρχοι με τη δράση τους προκάλεσαν σημαντικά πλήγματα στους αντιπάλους τους. Ένα τέτοιο πλήγμα ήταν η βύθιση, στις **18 Οκτωβρίου 1912**, του τουρκικού πλοίου **Φετχί Μπουλέντ** στο λιμάνι της Θεσσαλονίκης από το **τορπιλοβόλο 11** με κυβερνήτη τον Νικόλαο Βότση. Αντίστοιχο περιστατικό συνέβη και στο λιμάνι των Κυδωνιών, όπου βυθίστηκε το τουρκικό πλοίο **Τραπεζούντα**.

Το θωρηκτό **Γεώργιος Αβέρωφ**

Βασικός στόχος του ελληνικού στόλου ήταν η κατάληψη των νησιών του ανατολικού Αιγαίου, όπου κατοικούσαν κυρίως Έλληνες. Τον Οκτώβριο και τον Νοέμβριο του 1912 καταλήφθηκαν η Λήμνος (8-9/10), η Θάσος, ο Άγιος Ευστράτιος, η Ίμβρος (17/10), η Σαμοθράκη (18/10), τα Ψαρά (20/10), η Τένεδος (24/10), η Ικαρία (4/11), η Λέσβος (8/11) και η Χίος (12/11). Την 1η Μαρτίου 1913 ο ελληνικός στρατός αποβιβάστηκε στη Σάμο που από τις 10/11/1912 είχε κηρύξει την ένωση με την Ελλάδα.

Στρατηγικός στόχος του ελληνικού στόλου ήταν ο αποκλεισμός του αντίπαλου στόλου στα στενά των Δαρδανελλίων. Με αυτόν τον τρόπο η Οθωμανική Αυτοκρατορία θα στερούνταν της δυνατότητας να μεταφέρει μέσω θαλάσσης τις δυνάμεις της στα μέτωπα των επιχειρήσεων.

Η προσπάθεια του τουρκικού στόλου να βγει από τα στενά των Δαρδανελλίων στο Αιγαίο οδήγησε σε δύο ναυμαχίες. Οι νικηφόρες για τον ελληνικό στόλο ναυμαχίες της Έλλης (3 Δεκεμβρίου 1912) και της Λήμνου (5 Ιανουαρίου 1913) έκριναν την κυριαρχία στο Αιγαίο και σε μεγάλο βαθμό την ίδια την έκβαση του πολέμου.

Βρες τις οριζόντιες λέξεις. Στον κάθετο άξονα σχηματίζεται το όνομα του Αρχηγού του Ελληνικού Στόλου.

1.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2.							—	—	—	—	—	—	—	
3.						—	—	—	—	—	—	—	—	—
4.							—	—	—	—	—	—	—	
5.						—	—	—	—	—	—	—	—	
6.							—	—	—	—	—	—	—	
7.							—	—	—	—	—	—	—	
8.						—	—	—	—	—	—	—	—	
9.						—	—	—	—	—	—	—	—	
10.			—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
11.							—	—	—	—	—	—	—	—
12.						—	—	—	—	—	—	—	—	
13.							—	—	—	—	—	—	—	
14.						—	—	—	—	—	—	—	—	
15.							—	—	—	—	—	—	—	
16.						—	—	—	—	—	—	—	—	
17.							—	—	—	—	—	—	—	—
18.						—	—	—	—	—	—	—	—	
19.			—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	

1. Το τουρκικό πλοίο που βυθίστηκε στο λιμάνι της Θεσσαλονίκης
2. Ναυαρχίδα του Ελληνικού Στόλου
3. Ο Κυβερνήτης του θωρηκτού Αβέρωφ
4. Ναυμαχία της ..., 5/1/1913
5. Κυβερνήτης του Τορπιλοβόλου 11
6. Στις 10/11/1912 κήρυξε την ένωσή της με την Ελλάδα
7. Εκεί βρίσκεται το Φρούριο Φιρκά
8. Νησί που απελευθερώθηκε στις 17/10/1912
9. Ορμητήριο του ελληνικού στόλου
10. Εκεί βρισκόταν αποκλεισμένος ο τουρκικός στόλος
11. Νησί που απελευθερώθηκε στις 24/10/1912
12. Νησί που απελευθερώθηκε στις 18/10/1912
13. Το εύδρομο ... που δέχτηκε τουρκική επίθεση στις 17/4/1913
14. Νησί που αν και απελευθερώθηκε δεν πέρασε στην κυριαρχία της Ελλάδας
15. Νησί που απελευθερώθηκε στις 4/11/1912
16. Εκεί βυθίστηκε το τουρκικό πλοίο Τραπεζούντα
17. Τουρκικό πλοίο που κατασχέθηκε από τον ελληνικό στόλο
18. Ναυμαχία της ... 3/12/1912
19. Νησί απελευθερώθηκε στις 8/11/1912

Δίπλα στην πρώτη γραμμή

Σημαντική υπήρξε η δράση των γυναικών στους Βαλκανικούς Πολέμους. Οι πριγκίπισσες δραστηριοποιήθηκαν άμεσα και με τη βοήθεια κυριών της αθηναϊκής κοινωνίας και των Ελληνίδων της Διασποράς, προσέφεραν υψηλότερες υπηρεσίες στα μέτωπα των πολέμων.

Φαντάσου ότι βρίσκεσαι τραυματίας σε ένα στρατιωτικό νοσοκομείο· γράψε ένα σύντομο γράμμα στους δικούς σου περιγράφοντας την κατάσταση.

Εκτός από το ρόλο της νοσοκόμας οι γυναίκες ανέλαβαν σε ορισμένες περιπτώσεις και το ρόλο του πολεμιστή. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Ασπασίας Ράλλη- Μαυρομιχάλη που αν και ήταν μέλος του νοσηλευτικού προσωπικού που συνόδευε το εθελοντικό σώμα των Ερυθροχιτώνων με επικεφαλής τον Θείο της Αλέξανδρο Ρώμα, δεν δίστασε να πάρει τα όπλα κατά την τριήμερη μάχη του Δρίσκου (26-28 Νοεμβρίου 1912).

Πολεμικός ανταποκριτής
στο συσσίτιο του στρατιω-
τικού τμήματος που ακο-
λουθούσε. Στον αριστερό
βραχίονα φέρει το λευκό
υφασμάτινο τρίγωνο ως δι-
ακριτικό της ιδιότητάς του.

Γίνε εσύ
ανταπο-
κριτής
μιας εφη-
μερίδας και περίγρα-
ψε τις εντυπώσεις
σου από το μέτωπο.

Μέτωπο Ηπείρου – Απελευθέρωση Ιωαννίνων

Στρατιά Ηπείρου

Αρχικά είχαν διατεθεί στη Στρατιά της Ηπείρου περιορισμένες δυνάμεις, καθώς ο ρόλος της ήταν για κάποιο διάστημα δευτερεύων. Πολύ γρήγορα ωστόσο κατέλαβε τα υψώματα του Γριμπόβου και την Φιλιππιάδα. Από τις 17 Οκτωβρίου ενισχύθηκε με το Ανεξάρτητο Σύνταγμα Κρητών και άλλα εθελοντικά σώματα.

Στις 10/1 ο Διάδοχος φθάνει στη Φιλιππιάδα και αναλαμβάνει τη διοίκηση της Στρατιάς Ηπείρου. Ήδη από τις αρχές του 1913 είχαν αρχίσει επιθετικές ενέργειες με το σφοδρό βομβαρδισμό του Μπιζανίου. Η γενική επίθεση εκδηλώθηκε τις πρωινές ώρες της 20ής Φεβρουαρίου· ο στρατός κατάφερε να αποκόψει την επικοινωνία των Ιωαννίνων με το Μπιζάνι. Την ίδια μέρα δύο αξιωματικοί του επιτελείου του Εσάτ Πασά με τον επίσκοπο Δωδώνης καταφθάνουν με την πρόταση παράδοσης του οχυρού του Μπιζανίου. Ο Διάδοχος δέχτηκε την άνευ όρων παράδοση και διέταξε την κατάπαυση των πυρών. Το πρωί της 22ας Φεβρουαρίου ο Διάδοχος και το επιτελείο του εισήλθαν στην πόλη των Ιωαννίνων.

Μετά την απελευθέρωση των Ιωαννίνων ο Ελληνικός στρατός απελευθέρωσε διαδοχικά το Αργυρόκαστρο, το Δέλβινο (3/3), τους Αγίους Σαράντα (4/3) και το Τεπελένι (5/3). Με τηλεγραφήματα από τον Βενιζέλο προς τον Διάδοχο καθορίστηκε η γραμμή πέραν της οποίας τα ελληνικά τμήματα δεν έπρεπε να προχωρήσουν απαγορεύοντας ρητά την κατάληψη της Αυλώνας.

Ένωσε με το μολύβι σου τις πόλεις που απελευθέρωσε ο Ελληνικός Στρατός στην Ήπειρο και παρακολούθησε την πορεία του.

Εν Μπιζανίω 20 Φεβρουαρίου 1913
(Γενική επίθεση κατά του Μπιζανίου)
Αγαπητέ Συνάδελφε, Σε χαιρετώ,
Σε που θα έχης την τύχη να ανοίξης
το πέλμα του όπλου αυτού, Θα εύρης
την πεντάρα αυτή και να πάρης ένα
τσιγάρο, να το καπνίσης στην υγεία
μου. Το όπλο αυτό το έφερα επί πέ-
ντε έτη. Το δόξασα και με δόξασε και
τώρα αναγκάζομαι να το εγκατελεί-
ψω, λόγω τραυματισμού μου.
Πέρασα τόσες και τόσες στιγμές και
δεν το εγκατέλειψα και εάν η πατρίς
σε χρειασθή, να το τιμήσης.

Νικ. Καββαδίας
Κοθρέα - Ένωσις (:) Κεφαλληνίας

Ποια συναισθήματα σας
δημιουργεί το διάβασμα
αυτού του γράμματος;

Βρες στο κρυπτόλεξο τις λέξεις:

Δρίσκος, Γρίμποβο, Μπότσαρης,
Κόνιτσα, Αυλώνα, Δέλβινο, Νικό-
πολη, Σαπουντζάκης, Μεταξάς, Κο-
ρυτσά, Μανωλιάσα, Αετοράχη, Σού-
τσος, Πελασγός, Άρτα, Καλλάρης,
Αργυρόκαστρο, Ιωάννινα, Μπιζάνι,
Εύζωνες, Πρέβεζα, Φιλιππιάδα,
Σώζος, Φουρτούνας, Μαβίλης, Εσ-
σάτ, Δαγκλής, Ρώμας, Πάργα, μάχη,
Ερυθροχίτωνες, Παραμυθιά, Πε-
στά, Φουάτ.

P	K	Δ	Z	M	I	A	P	Γ	Y	P	O	K	A	Σ	T	P	O	Σ	E
Φ	I	Λ	I	Π	Π	I	A	Δ	A	A	Λ	M	E	T	A	Ξ	A	Σ	Φ
O	Π	Δ	K	O	N	I	T	Σ	A	B	A	P	I	Γ	T	E	Π	A	Π
Y	Π	E	Σ	T	A	N	Z	Σ	X	O	Y	Σ	Ω	Z	O	Σ	P	Σ	A
P	Γ	Λ	B	Σ	Φ	O	Y	A	T	Γ	A	Ψ	A	M	M	Λ	E	O	P
T	K	B	O	A	P	T	A	Π	N	P	E	I	N	H	A	Ω	B	Y	A
O	O	I	E	P	Y	Θ	P	O	X	I	T	Ω	N	E	Σ	Σ	E	T	M
Y	P	N	Σ	H	Z	N	A	Y	T	M	O	Ξ	I	Ψ	O	K	Z	Σ	Y
N	Y	O	Σ	Σ	T	B	A	N	E	Π	P	H	N	O	I	A	A	O	Θ
A	T	O	A	Σ	H	Δ	E	T	Σ	O	A	M	A	B	I	Λ	H	Σ	I
Σ	Σ	A	T	A	O	Λ	Γ	Z	A	B	X	Φ	T	A	Y	Λ	Ω	N	A
M	A	N	Ω	Λ	I	A	Σ	A	A	O	H	Δ	Ξ	Π	Δ	A	T	N	M
X	Γ	T	I	Δ	P	I	Σ	K	O	Σ	H	K	A	Π	A	P	Γ	A	A
Φ	N	I	K	O	Π	O	Λ	H	Π	Φ	Δ	A	Γ	K	Λ	H	Σ	T	X
H	Π	E	Λ	A	Σ	Γ	O	Σ	A	E	Y	Z	Ω	N	E	Σ	Γ	K	H

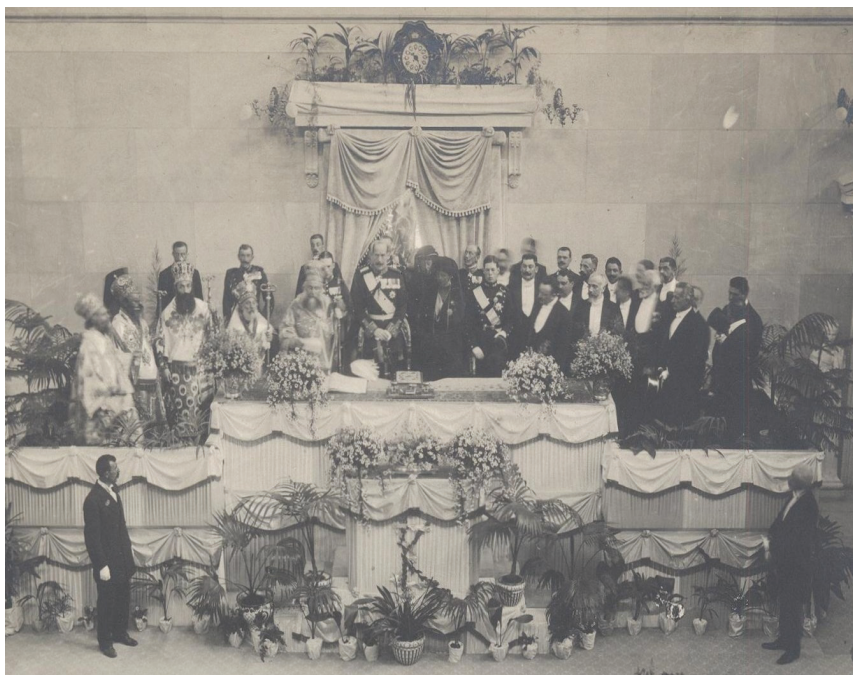

Δολοφονία Γεωργίου Α΄ - Ο Κωνσταντίνος βασιλιάς

Το γενικότερο κλίμα ευφορίας ήρθε να ταραχθεί στις 5 **Μαρτίου 1913** η δολοφονία του βασιλιά Γεωργίου Α΄ στη Θεσσαλονίκη από τον Αλέξανδρο Σχινά.

Το όπλο με το οποίο δολοφονήθηκε ο Γεώργιος Α΄.

Η τελετή της ορκωμοσίας του νέου βασιλέως.
8 Μαρτίου 1913

Τρεις μέρες μετά τη δολοφονία του βασιλέως Γεωργίου Α΄ ο διάδοχος Κωνσταντίνος ορκίστηκε βασιλιάς. Αμέσως μετά αναχώρησε για τη Θεσσαλονίκη με τη βασιλική θαλαμηγό **Αμφιτρίτη** για να παραλάβει τη σορό του νεκρού βασιλιά. Τη βασιλική θαλαμηγό συνόδευαν τα αντιτορπιλικά **Πάνθηρ**, **Νέα Γενεά** και **Σφενδόνη** αλλά και πλοία των Μεγάλων Δυνάμεων. Η κηδεία έγινε με εξαιρετική μεγαλοπρέπεια και μέσα σε έντονο κλίμα λαϊκής συγκίνησης στις 20 Μαρτίου 1913.

Το τέλος του Ελληνοτουρκικού Πολέμου

Ήδη από τις αρχές Δεκεμβρίου του 1912, ενώ συνεχιζόταν ο πόλεμος, είχαν ξεκινήσει στο Λονδίνο οι διαπραγματεύσεις μεταξύ της Τουρκίας και των βαλκανικών κρατών για την υπογραφή της ειρήνης. Μετά από πολύμηνες συνεδριάσεις, υπογράφηκε τελικά στις **17/30 Μαΐου 1913** η συνθήκη του Λονδίνου, που καθόριζε την παραχώρηση των περισσότερων ευρωπαϊκών εδαφών της Τουρκίας στα βαλκανικά κράτη, χωρίς όμως να διευκρινίζει το πώς θα διανεμόνταν τα εδάφη μεταξύ των βαλκανικών συμμάχων. Η τύχη των νησιών του Ανατολικού Αιγαίου ανατέθηκε στις Μεγάλες Δυνάμεις.

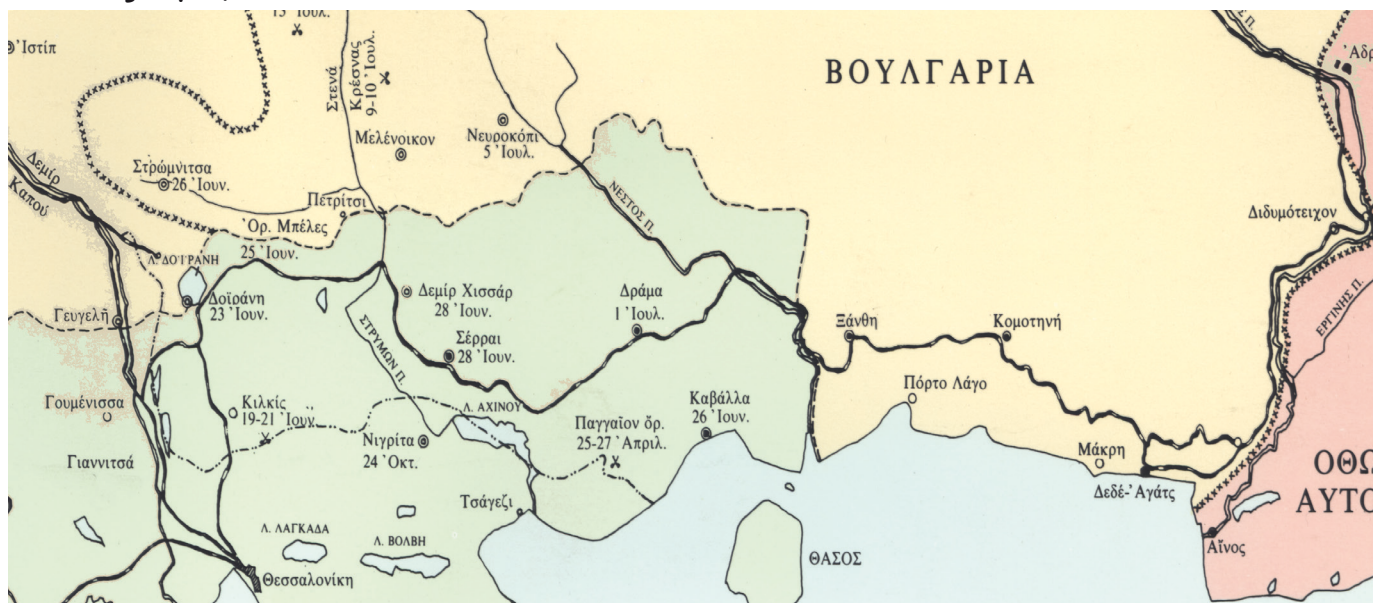
Βρείτε τις διαφορές ανάμεσα στις δύο λιθογραφίες.

Ελληνοβουλγαρικός Πόλεμος

Κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων για τη συνθήκη του Λονδίνου, ο βουλγαρικός στρατός δημιουργούσε επεισόδια σε περιοχές της Ανατολικής Μακεδονίας που εποφθαλμιούσε, καθώς επίσης και μέσα στη Θεσσαλονίκη. Μπροστά στον βουλγαρικό κίνδυνο οι Έλληνες και οι Σέρβοι υπέγραψαν συνθήκη συμμαχίας.

Στις **16 Ιουνίου 1913** εκδηλώθηκε συντονισμένη επίθεση του βουλγαρικού στρατού στις ελληνικές και σερβικές θέσεις. Αφού πρώτα εκκαθαρίστηκε η Θεσσαλονίκη από τις βουλγαρικές φρουρές, ο ελληνικός στρατός προχώρησε προς βορρά καταλαμβάνοντας το Κιλκίς και τα υψώματα του Λαχανά (19-21/6). Μετά τη νίκη στο Κιλκίς ένα μέρος του στρατού ενισχυμένο από μονάδες του στόλου στράφηκε ανατολικά και επιδόθηκε στην κατάληψη της ανατολικής Μακεδονίας και της δυτικής Θράκης, καταλαμβάνοντας την Καβάλα, τις Σέρρες, τη Δράμα καθώς και την Ξάνθη, την Κομοτηνή και την Αλεξανδρούπολη. Συγχρόνως οι υπόλοιπες στρατιωτικές δυνάμεις κινήθηκαν βόρεια και μετά τις νίκες στα στενά της Κρέσνας (9-10/7) και το Σιμιτλί (12-13/7), υποχρέωσαν τις βουλγαρικές δυνάμεις να υποχωρήσουν στην Άνω Τζουμαγιά.

Ένωσε με το μολύβι σου τις πόλεις που απελευθέρωσε ο Ελληνικός Στρατός στον ελληνοβουλγαρικό πόλεμο και παρακολούθησε την πορεία του.

Νέες Χώρες

Στις **28 Ιουλίου 1913** υπογράφηκε στο Βουκουρέστι η συνθήκη ειρήνης. Στην Ελλάδα παραχωρήθηκαν η ανατολική Μακεδονία με τη Θεσσαλονίκη και την Καβάλα. Τα σύνορα καθορίζονταν από το φυσικό όριο του Νέστου ποταμού. Η δυτική Θράκη παραχωρήθηκε στη Βουλγαρία. Η επιφάνεια του ελληνικού εδάφους και ο πληθυσμός διπλασιάστηκε και αποκτήθηκαν εύφορα εδάφη και νέα αστικά κέντρα. Αργότερα επιδικάστηκαν στην Ελλάδα τα νησιά του Αιγαίου, εκτός από την Ίμβρο, την Τένεδο και το Καστελλόριζο, ενώ η Βόρειος Ήπειρος παραχωρήθηκε στην Αλβανία. Τα Δωδεκάνησα παρέμειναν υπό ιταλική κατοχή.

- Σύγκρινε τους δύο χάρτες, τι παρατηρείς;
- Πέτυχε η Ελλάδα να ικανοποιήσει τα αιτήματά της;
- Ποια εδάφη που δεν συμπεριλήφθηκαν στα νέα σύνορα θα συνέχιζε να διεκδικεί;

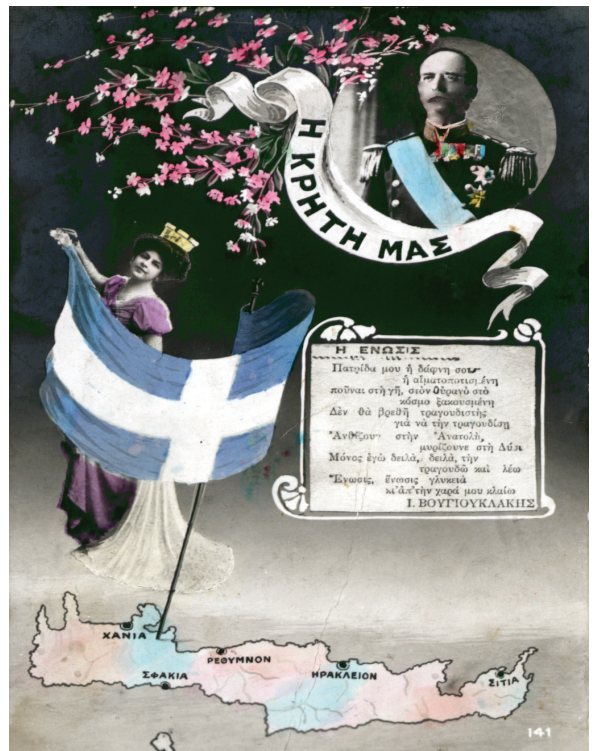
Η ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα

Μετά τη δημιουργία ανεξάρτητου ελληνικού κράτους, συνεχή επαναστατικά κινήματα εκδηλώνονται στην τουρκοκρατούμενη Κρήτη.

Η μεγάλη Κρητική Επανάσταση του 1866-1869, με κορυφαία στιγμή το ολοκαύτωμα της Μονής Αρκαδίου προκάλεσε διεθνώς ευνοϊκό ρεύμα υπέρ του αγώνα των Κρητών.

Τις τελευταίες δεκαετίες του 19ου αιώνα η Κρήτη με μικρά διαλείμματα βρισκόταν σε αναβρασμό. Το 1898 παραχωρήθηκε στο νησί καθεστώς αυτονομίας (Κρητική Πολιτεία), το οποίο δεν ικανοποίησε τους Κρήτες, αντίθετα εντάθηκε ο αγώνας για Ένωση με την Ελλάδα.

Την 1η Οκτωβρίου 1912, μέσα στο πολεμικό κλίμα που επικρατεί, οι Κρήτες βουλευτές γίνονται δεκτοί στο ελληνικό κοινοβούλιο. Παράλληλα Κρήτες συγκροτούν εθελοντικά σώματα και σπεύδουν να πάρουν μέρος στον πόλεμο. Στις 12 Οκτωβρίου αποβιβάζεται στην προκυμαία των Χανίων ο πρώην πρωθυπουργός Στέφανος Δραγούμης και αναλαμβάνει τη γενική διοίκηση της Κρήτης.

Στιγμιότυπο από την τελετή ένωσης της Κρήτης με την Ελλάδα

Το όνειρο της ένωσης με την Ελλάδα πραγματοποιήθηκε επίσης τελικά μετά τους Βαλκανικούς Πολέμους. (1913)

Η τελετή της ένωσης έγινε πανηγυρικά στο Φρούριο Φιρκά την 1η Δεκεμβρίου 1913.

Εκκλήσεις ελληνικών κοινοτήτων

Με τη συνθήκη του Βουκουρεστίου δεν ικανοποιήθηκαν όλες οι εδαφικές διεκδικήσεις της Ελλάδας. Περιοχές με ελληνικό πληθυσμό παρέμειναν εκτός ελληνικών συνόρων, όπως το Μοναστήρι και η Γευγελή.

Οι κάτοικοι των περιοχών που έμειναν εκτός ελληνικών συνόρων απεύθυναν σπαρακτικές εκκλήσεις προς τον Βασιλιά, ενώ εκείνοι που απελευθερώθηκαν συγκινητικές ευχαριστήριες επιστολές.

Εν Μοναστηρίω, τη 10 Ιουλίου 1913.

... ο Μητροπολίτης Πελαγονίας κ. Χρυσόστομος... ανακοίνωσεν ... κατ' εντολήν του εκείθεν διελθόντος προέδρου της Κυβερνήσεως κ. Βενιζέλου ότι ... η ωραία μας πατρίς, χάριν ανωτέρων εθνικών συμφερόντων, παρεχωρήθη οριστικώς εις τους Σέρβους. Η τόσο σκληρά όσον και απότομος αύτη δήλωσις εβύθισεν εις τελείαν απόγνωσιν άπαντα τον τόσο μοχθήσαντα και δεινοπαθήσαντα υπέρ του μεγαλείου του Ελληνισμού πληθυσμόν του Μοναστηρίου ... τοσούτον μάλλον καθόσον οι Σέρβοι ουδέποτε είχαν εθνικάς επ' αυτού βλέψεις... το Μοναστήριον, η πάλαι Ηράκλεια, η ακρόπολις του Βορειδυτικού Ελληνισμού, ουδέποτε επιστεύομεν ότι θα κατεδικάζετο εις Εθνικόν θάνατον...

Μεγαλειότατε! ... δεν δυνάμεθα να ελπίζωμεν ότι υπάρχει τρόπος δι' ανταλλαγμάτων ν' αποτελέση και η πατρίς μας μέλος της μητρός Μεγάλης Ελλάδος;

Εν Σπατόβω 27η Οκτωβρίου 1913

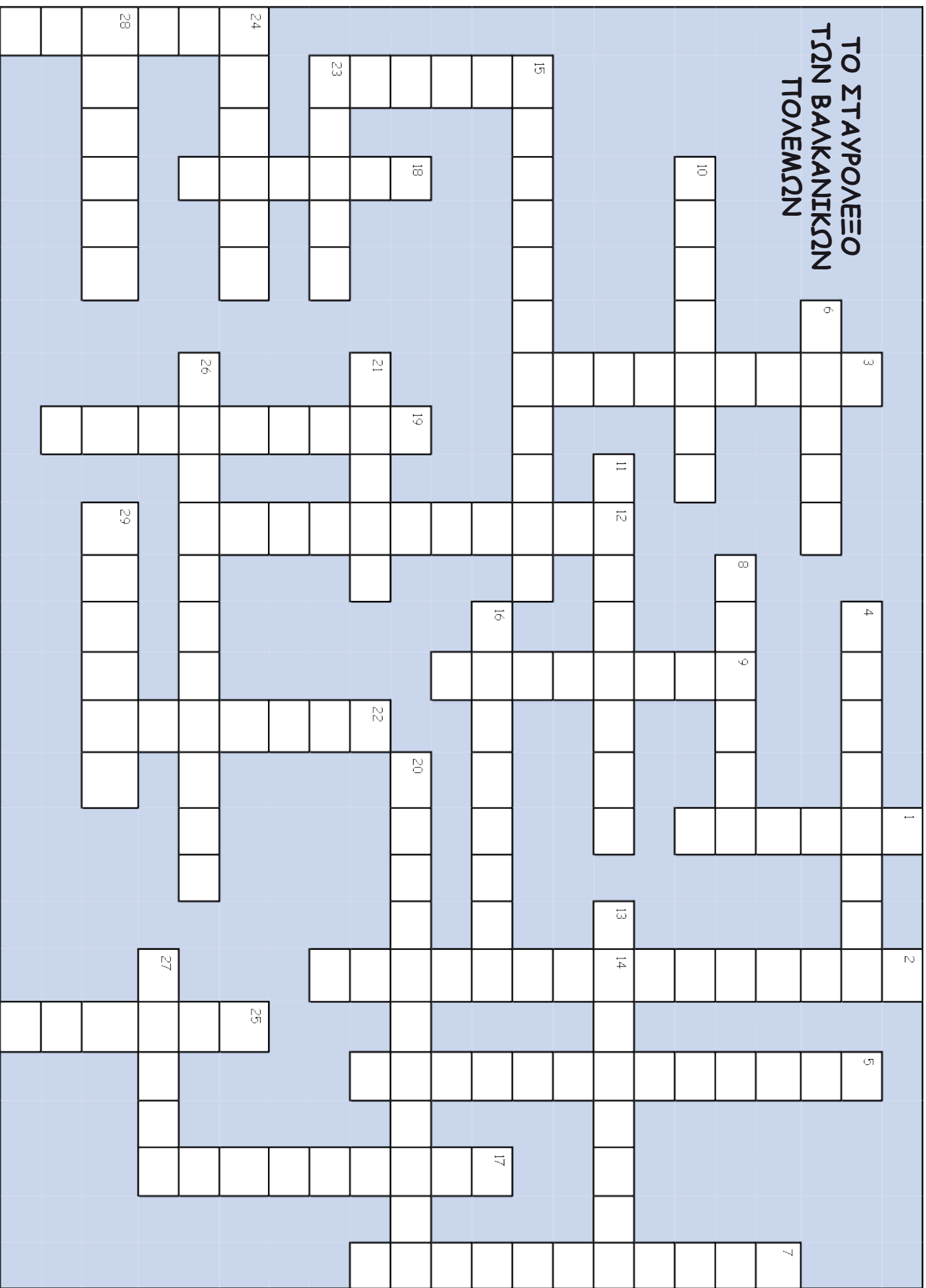
... από της μακαρίας εκείνης ημέρας, κατά την οποίαν ηυτηχήσαμεν και ημείς, να απελευθερωθώμεν υφ' Υμών παραβάλλοντες την προτέραν θέσιν ημών προς την μετά ταύτα και μηδεμίαν σύγκρισιν ευρίσκοντες... καθήκον ημών ιερόν εθεωρήσαμεν, όπως... εκφράσωμεν τας προς την Υμετέραν Μεγαλειότητα απείρους ευχαριστίας ημών...

Ψήφισμα των κατοίκων του χωριού Σπάτοβο Τζουμαγιάς (σημερινή ονομασία: Κοίμηση - Νομός Σερρών)

- Ποιο το αίτημα των κατοίκων του Μοναστηρίου ;
- Παρατήρησε τις ημερομηνίες των εγγράφων σε σχέση με την ημερομηνία υπογραφής της συνθήκης του Βουκουρεστίου.

ΤΟ ΣΤΑΥΡΟΕΞΟ
ΤΩΝ ΒΑΚΑΝΙΚΩΝ
ΤΩΝΕΜΩΝ

Οριζόντια:

- 4 Απελευθερώθηκε στις 11 Νοεμβρίου 1912
- 6 Το φρούριο στο οποίο έγινε η τελετή ένωσης της Κρήτης με την Ελλάδα
- 8 Το πρώτο ελληνικό καταδυόμενο
- 10 Τα στενά της ....
- 11 Ελληνικό αντιτορπιλικό
- 13 Βασιλιάς της Ελλάδας, δολοφονήθηκε στις 5 Μαρτίου 1913
- 15 Μία από τις πρώτες νίκες του ελληνικού στρατού
- 16 Λεγόταν το Αμύνταιο
- 20 Μία από τις χώρες της Βαλκανικής Συμμαχίας
- 21 Ελληνικό αντιτορπιλικό
- 23 Μετά τη δολοφονία του Γεωργίου Α΄ ανακηρύχθηκε Βασίλισσα της Ελλάδας
- 24 Βασιλιάς της Σερβίας
- 26 Απελευθερώθηκε στις 26 Οκτωβρίου 1912
- 27 Πριγκίπισσα ... σύζυγος του πρίγκιπα Ανδρέα
- 28 Ελληνικό αντιτορπιλικό
- 29 Δολοφόνησε τον βασιλιά Γεώργιο στις 5 Μαρτίου 1913

Κάθετα :

- 1 Απελευθερώθηκε στις 12 Οκτωβρίου 1912
- 2 Εκεί τοποθετήθηκαν τα σύνορα μετά τη Συνθήκη του Βουκουρεστίου
- 3 Ιερή πόλη των Μουσουλμάνων
- 5 Η Συνθήκη που έθεσε τέρμα στον Ελληνοβουλγαρικό Πόλεμο
- 7 Ιωάννης ... έχασε τη ζωή του στη μάχη της Τζουμαγιάς
- 9 Η Συνθήκη που έθεσε τέρμα στον Ελληνοτουρκικό πόλεμο
- 12 Βασιλιάς της Βουλγαρίας
- 14 Η πρώτη πόλη που απελευθερώθηκε
- 15 Πόλη που καταστράφηκε από τους Βουλγάρους
- 17 Μαρία ... σύζυγος του πρίγκιπα Γεωργίου Β΄
- 18 Αναμνηστικά αντικείμενα από το πεδίο της μάχης
- 19 Πρωθυπουργός της Ελλάδας την περίοδο του 1912-1913
- 22 Το πλωτό νοσοκομείο
- 24 Ελληνικό αντιτορπιλικό
- 25 Μάχη ... - Λαχανά, 19-21 Ιουνίου 1913

Το εκπαιδευτικό αυτό πρόγραμμα τυπώθηκε για λογαριασμό
της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος
τον Φεβρουάριο του 2013 σε 1000 αντίτυπα
από την Βιβλιοσυνεργατική Α.Ε.

